

Khomenko, 2012 – Khomenko O. Inshomovna pidhotovka yak nevidiemnyi skladnyk vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii ta informatyzatsii suspilstva / Oleksandr Khomenko // Vyshcha osvita Ukrainy: teoret. ta nauk.-metod.chasop. /zasn. MON Ukrainy, NAPN Ukrainy, Instytut vyshchoi osvity APN Ukrainy, vyd-vo «Pedahohichna pressa»; hol. red. V.P.Andrushchenko. – Kyiv : «Pedahohichna pressa», 2012. – № 2. – S. 55–61.

Надійшла до друку 11.08.2014.

УДК 37.015.31-057.874

Антоніна Розсоха

УКРАЇНСЬКІ СІМЕЙНІ ТРАДИЦІЇ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлено і розкрито питання виховання учнів початкової школи на сімейних традиціях українського народу. Проаналізовано сутність поняття «традиція», розглянуто різні підходи до його тлумачення. З'ясовано типи традицій, вплив українських сімейних звичаїв на формування та розвиток особистості учнів початкової школи. Розкрито діяльність вчителів у використанні знань з етнопедагогіки у роботі з учнями початкових класів, збагачення змісту навчально-виховного процесу українськими традиціями та педагогічною культурою української сім'ї.

Ключові слова: виховання; молодші школярі, народна педагогіка, навчально-виховний процес, сімейне виховання, сімейні традиції, учні початкових класів, українські традиції.

В статье освещены и раскрыты вопросы воспитания учеников начальной школы с помощью семейных традиций украинского народа. Проанализирована сущность понятия «традиция», рассмотрены различные подходы к его толкованию. Выяснено типы традиций, влияние украинских семейных обычаев на формирование и развитие личности учащихся начальной школы. Раскрыта деятельность учителей в использовании знаний этнопедагогике в работе с учащимися начальных классов, обогащение содержания учебно-воспитательного процесса украинской традициями и педагогической культурой родителей в области воспитания детей на основе Украинской семейных традиций.

Ключевые слова: воспитание, младшие школьники, народная педагогика, учебно-воспитательный процесс, семейное воспитание, семейные традиции, учащиеся начальных классов, украинские традиции.

The paper highlights and solves the problem of educating the students of elementary school through family traditions of the Ukrainian people. It was analyzed the essence of the concept of «tradition», also different approaches to its interpretation. It was found types of traditions influence Ukrainian family traditions on the formation and development of the individual elementary school students. Reveals the activities teachers use knowledge of ethnopedagogy in the primary school, enrich the content of the educational process of teaching Ukrainian traditions and culture of the parents in the upbringing of children on the basis of Ukrainian family traditions.

Key words: education, younger students, folk pedagogy, educational process, family education, family traditions, primary school students, ukrainian traditions.

Постановка проблеми. За тисячолітню історію людства склалися дві основні галузі виховання підростаючого покоління: сімейне й суспільне. На сьогодні проблема родини й сімейного виховання особливо актуальна. Соціальна й економічна кризи помітно погіршили демографічну

ситуацію, а родина як соціальний інститут, значною мірою втратила свою цінність. Шкільні виховні заходи народознавчого плану відзначаються побутово-розважальним спрямуванням, не знаходячи у дітей внутрішнього емоційного схвалення та діяльнісного сприйняття на особистісному рівні.

Сучасна сім'я, як і все українське суспільство перебуває в кризовому стані, надаючи перевагу матеріальним цінностям перед духовними, що негативно позначається на розвитку дітей і молоді, веде до морально-психологічного зuboжіння та соціальної деградації значного їх прошарку. Особливо потерпають від цього діти молодшого шкільного віку, в яких ще не сформовані стійкі особистісні риси, відсутні знання, вміння й навички, які б могли допомогти їм протистояти несприятливому зовнішньому впливу, надаючи перевагу дійсним цінностям та життєвим орієнтирам. Це зумовлює виникнення суперечностей між потребами у становленні національно свідомої, суспільно активної особистості та дійсним станом національного виховання. У цьому контексті набуває наукової доцільності та суспільної своєчасності проблема виховання дітей молодшого шкільного віку як цілеспрямованого педагогічного процесу виховання та інтеграції моральних якостей, та їх спрямованості на зміст сучасної освіти.

Проведений психолого-педагогічний аналіз літературних джерел засвідчує, що проблема виховання дітей молодшого шкільного віку на сімейних традиціях українського народу ще не повністю висвітлена у сучасній теорії і практиці а тому потребує подальшого науково-педагогічного пошуку.

Аналіз останніх досліджень. Проблему сімейного виховання досліджували: Ю. Азаров , Ф. Байков , Е. Васильєва , В. Гуров, Е. Каган , Т. Куликова , П. Лесгафт , А. Харчев , Т. Шеляг та ін.

Вивченню історичного контексту виховних традицій українського народу присвятили свої праці історики, педагоги, етнографи минулого: Г. Ващенко, Ф. Вовк, О. Воропай, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, П. Чубинський.

Теоретичні й прикладні засади українського народознавства розкриті в працях П. Ігнатенка, П. Кононенка, В. Кузя, П. Лосюка, Т. Мацейків, С. Павлюка, Ю. Руденка, Р. Скульського, М. Стельмаховича, Є. Сявавко та ін.

Психолого-педагогічні аспекти виховання особистості в сучасних умовах досліджуються І. Бехом, А. Бойко, О. Вишневським, О. Кононко, П. Щербанем та ін.

Проблеми сімейного виховання, його зміст, особливості та тенденції, доцільність звернення до прогресивних ідей народної педагогіки набули висвітлення у працях О. Доукиної, К. Журби, Т. Кравченко, В. Постового, В. Семиченко, О. Хромової та ін. Аналізуючи стан вихованості дітей різного віку, вплив сім'ї на формування дитячої особистості, дослідники доводять доцільність трансформації народних традицій у життєдіяльність сучасної родини, зокрема у контекст її виховної функції.

Метою статті є висвітлити і розкрити проблему виховання молодших школярів сімейними традиціями українського народу, проаналізувати діяльність вчителів початкової школи у використанні знань з етнопедagogіки, збагачення змісту навчально-виховного процесу українськими традиціями і культурою.

Виклад основного матеріалу. Серед усього розмаїття засобів народної педагогіки важливе місце посідають традиції, які століттями вибудовувалися на духовних надбаннях українців. Звернення до науково-літературних джерел засвідчує, що споконвіку народ надавав особливого значення формуванню у дітей таких моральних якостей, як честь, совість, почуття обов'язку і відповідальності, працьовитості тощо.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив наявність різних підходів до визначення поняття «традиція». Одні автори детермінують їх як певний тип взаємовідносин між послідовними стадіями об'єкта, що розвивається, зокрема й культури (О. Спіркін), як соціальні зв'язки між людьми, що реалізуються завдяки відтворенню групових стереотипів діяльності і є своєрідним засобом накопичення, збереження і передачі соціального досвіду (В. Власова), як вияв соціально організованих стереотипів досвіду людства, що виступає інформаційною характеристикою різних сфер суспільного буття (Е. Маркарян), як досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки та ін., що склалися історично і передаються від покоління до покоління (М. Стельмахович).

Незважаючи на ці розбіжності, науковці одностайні у думці про значні потенційні можливості українських народних традицій у розвитку й формуванні сучасних дітей і молоді, вихованні моральних якостей і поцінувань, естетичних смаків і уподобань, фізичних характеристик, установок, екологічних поглядів.

Сучасні погляди на сутність українських родинних традицій, аналіз їх змісту й особливості трансформації в умовах сьогодення набули ґрунтовного висвітлення у працях М. Боришевського, В. Постоного, В. Скуратівського, М. Стельмаховича, Р. Чмелик та ін. Центром педагогічної системи, побудованої на принципах народної педагогіки, є дитина, її складний, різноманітний світ думок і почуттів, мрій і надій. Як цілісна система знань, ідей, форм і методів вона ґрунтувалася на таких фундаментальних принципах, як природовідповідність, народність виховання і самодіяльність зростаючої особистості, гуманізм, виховання у праці, врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини, єдність вимог і поваги до неї, віра у її сили та можливості.

Родинна педагогіка послідовно втілювала думку про те, що організація життя сім'ї має спонукати дитину до гарних вчинків, забезпечувати вправління у позитивній моральній поведінці, формувати моральну свідомість і моральні почуття. Через пісні, казки, прислів'я та інші засоби фольклору народ відкривав перед дитиною красу людських взаємин, прагнув втілити людську працю, побут, навчити жити за законами

краси. У народній педагогіці дитина розглядається, як неоціненна частка природи, і її виховання підпорядковується загальним законам. Важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчують невдачам.

Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й поза навчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин.

Успіх сімейного виховання значною мірою залежить від організації домашнього побуту, традицій сімейного життя: порядку в сімейному господарстві, залучення дітей до розподілу бюджету сім'ї, загального режиму дня, визначення для кожного робочого місця, зокрема для навчальних занять, дотримання певних сімейних правил (кожна річ має своє місце, прийшов з прогулянки – вимий руки та ін.). Домашній затишок облагороджує дітей.

Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим можливостям. Така співпраця дітей з батьками має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання.

Українці розглядали сім'ю, як святиню, а виховання дітей, як святий обов'язок батьків. Саме тому славили силу і міць, велич і красу своєї родини, оспівували її високі моральні якості в піснях, прислів'ях, приказках: «Свого роду не цурайся», «Нема краще в світі, як рідня», «Від родини йде життя людини», «Без сім'ї нема щастя на землі».

Століттями склалися традиції сімейного виховання, вироблялися основні його принципи, серед яких народна педагогіка головну роль відводила трудовому вихованню, як першооснові життя суспільства. У народі застерігали: неробство веде до нещастя. Потреба і уміння працювати це те найкраще і найцінніше, що можуть залишити батьки своїм дітям. Трудове виховання становить основу народної педагогіки. («Без труда немає плода»). Навіть народження дитини народною свідомістю сприймалося як прихід на світ нового трудівника чи трудівниці. Тому найперші магичні дії, коли дитина побачила світ, були спрямовані на те, щоб прищепити їй працелюбність. Зав'язуючи пуповину хлопцеві, баба-повитуха бажала, щоб той «книжку читав і дрова рубав», а дівчинці – «аби хліб жала, на сорочку пряла».

На початку ХХ ст. науковцями (Н. Заглада, Г. Ващенко, І. Огієнко) були зібрані багаті матеріали, проведено аналіз та дано осмислення педагогічної історії, культури, традицій, побуту, вірувань українців, активізувалось вивчення їх впливу на формування і розвиток дитячої особистості.

Новий поштовх дослідженню проблеми використання досвіду народної педагогіки у вихованні учнів початкової школи дали праці В. Сухомлинського. Високо поцінуючи народні традиції, звичаї, обряди, фольклор, різні види народного мистецтва, народні ігри та іграшки, педагог радив учителям і батькам широко використовувати їх у вихованні дітей, поєднуючи наявний у них виховний потенціал із здобутками наукового знання.

Щодо сутності традицій, яких дотримуються сучасні батьки, то у переважній більшості вони пов'язані із святами (Новий рік, Різдво, Водохреще, Великдень, дні народження членів родини та ін.), де діти доволі часто виступають у ролі пасивних учасників; поза увагою сучасної сім'ї залишається широкий спектр традиційних для українського народу засобів і методів виховання.

Зважаючи на те, що застосування сімейних традицій передбачає формування у дитини певних особистісних якостей, які виявляються у відповідній поведінці (у сім'ї, школі, громадських місцях), у ставленні до однолітків, старших, до самого себе, тобто передбачають належний рівень вихованості, оцінювання рівнів сформованості відповідних якостей у молодших школярів здійснювалося за такими критеріями:

– когнітивним наявність знань про родинні українські традиції, їх значення, основний зміст, прийоми та засоби реалізації, усвідомлення необхідності дотримання у власній життєдіяльності;

– емоційно-оцінним позитивне ставлення до традицій української сім'ї, прагнення дотримуватися, поцінування історії і культури свого народу, бажання долучитися до її пізнання і розвитку;

– діяльнісним уміння та навички дотримання основних норм українських народних традицій, прояв творчості у їх застосуванні; діяльність спрямована на саморозвиток, самовиховання й самозбагачення в контексті трансформації надбань народної на сучасно педагогіки.

Сучасні науковці, які працювали над цією проблемою (В. Страшний, О. Семенов та ін.) дійшли висновку про необхідність поліпшення стану виховання учнів початкових класів на родинних традиціях українського народу і нині. З цією метою були спрогнозовані педагогічні умови ефективної реалізації цього завдання, розроблено програму роботи, яка передбачала проведення такі напрямки: підвищення компетентності вчителів початкових класів щодо виховання учнів на традиціях українського народу; внесення відповідних змін і доповнень у виховний процес початкової ланки загальноосвітньої школи; підвищення педагогічної культури батьків в плані досліджуваної проблеми [Семенов, 1998, с.11].

Важливим фрагментом дослідження проблеми стала розробка структурно-змістової моделі виховання учнів початкових класів на родинних традиціях українського народу, яка інтегрує в собі такі її основні компоненти: знання родинних традицій українського народу, бажання їх

дотримуватись; національна свідомість і самосвідомість; шанобливе ставлення до культурної спадщини, традицій і звичаїв народів, що населяють Україну; національний патріотизм, повага до державної символіки; сформованість рис української ментальності, працелюбності, індивідуальної свободи, тісного зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі, народу.

Встановлено залежність змісту, форм і методів організації виховання учнів початкових класів на родинних традиціях українського народу від специфіки регіону, району, умов діяльності школи та управління нею, рівнів вихованості учнів, умов виховання в сім'ї.

Оптимальними змістом та формами взаємодії школи і сім'ї щодо виховання учнів початкових класів на родинних традиціях українського народу є батьківські збори, бесіди, диспути; вечори запитань і відповідей, прес-конференції, зустрічі за «круглим столом», усні журнали, конференції з обміну досвідом родинного виховання, читацькі конференції, вечори сімейних традицій, виставки сімейних реліквій, родинних альбомів, прикладної родинної творчості, кулінарних виробів, конкурси, зустрічі поколінь, дискусійні клуби та ін.

Висновки: Народна педагогіка високо підносить гідність людини, спонукає її розвивати свої найкращі риси. Уся виховна система спрямовувалась на вихованні людяності, високих моральних почуттів і рис, любові до вітчизни, шанобливого ставлення до людей праці, до всього свого, рідного.

Дослідження існуючої системи підготовки вчителів до виховання молодших школярів на сімейних традиціях дав можливість обґрунтувати науково-практичні рекомендації щодо її вдосконалення - в основі формування системи підготовки вчителів початкової школи має бути положення про те, що в основі навчально-виховного процесу лежать сімейні традиції українського народу, його культура, релігійні та світоглядні традиції, а виховні зусилля тільки тоді матимуть вплив на формування особистості, коли базуватимуться на міцному національному підґрунті.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабій, 2004* Бабій В. Сімейні традиції та їх виховне значення / В. Бабій // Позакласний час, 2004, – № 7-8, С. 27-31.
- Бех, 1994* Бех І. Д. Особистість народжується в сім'ї / І. Д. Бех // Початкова школа. 1994. № 2. С.8.
- Бойко, 1996* – Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А. М. Бойко – К.: ІЗМН. 1996.
- Закон України* Закон України «Про освіту» К., 1996. - 36 с.
- Ігнатенко, 1996* Ігнатенко П. Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблеми /П. Р. Ігнатенко // Педагогіка і психологія. 1996. № 2. С.118-123.
- Макаренко, 1987* Макаренко А. С. Книга для батьків / А. С. Макаренко К., 1987.
- Мацейків, 1988* Мацейків Т. И. Народные традиции трудового воспитания подрастающего поколения и их использование в современных условиях (на материалах Украины): Дис. ... канд.пед.наук. К., 1988. 159 с.

- Семенов, 1998 Семенов О. Використання родинних виховних традицій у навчальних закладах України / О. Семенов // Шлях освіти. – 1998. № 2, С.21-23.
- Стельмахович, 1998 Стельмахович Г. П. Виховний потенціал української родини / Г. П. Стельмахович // Учитель, 1998. № 6, С.52-55.
- Сухомлинський, 1977 – Сухомлинський В. О. Мікроклімат вашого дому / Вибр. Твори в 5-ти томах. – Т.5. – К., 1977.
- Яценко, 1997 Яценко Т. Родинне виховання на засадах народної педагогіки /Т. Яценко // Педагогіка і психологія, 1997. № 2, С. 88-94.

REFERENCES

- Babij, 2004 – Babij V. Simejni tradiciji ta ih viovne znachennya / V. Babij // Pozaklasnij chas, 2004, – № 7-8, S. 27-31.
- Bekh, 1994 – Bekh I. D. Osobistist' narodzhuet'sya v sim'ї / I. D. Bekh // Pochatkova shkola. – 1994. – № 2. – S.8.
- Bojko, 1996 – Bojko A. M. Onovlena paradigma viovannya: shlyahi realizacii / A. M. Bojko – K.: IZMN. 1996.
- Zakon Ukraїni – Zakon Ukraїni «Pro osvitu» – K., 1996. – 36 s.
- Ignatenko, 1996 – Ignatenko P. R. Aksiologiya viovannya: vid terminologii do postanovki problemi /P. R. Ignatenko // Pedagogika i psihologiya. – 1996. – № 2. – S.118-123.
- Makarenko, 1987 – Makarenko A. S. Kniga dlya bat'kiv / A. S. Makarenko – K., 1987.
- Macejkiv, 1988 – Macejkiv T. I. Narodnye tradicii trudovogo vospitaniya podrastayushchego pokoleniya i ih ispol'zovanie v sovremennyh usloviyah (na materialah Ukrainy): Dis. ... kand.ped.nauk. – K., 1988. – 159 s.
- Semenog, 1998 – Semenog O. Vikoristannya rodninnykh viovnykh tradicij u navchal'nykh zakladakh Ukraїni / O. Semenog // SHlyah osviti. – 1998. – № 2, S.21-23.
- Stel'mahovich, 1998 – Stel'mahovich G. P. Viovnij potencial ukraїns'koї rodini / G. P. Stel'mahovich // Uchitel', 1998. – № 6, S.52-55.
- Suhomlins'kij, 1977 – Suhomlins'kij V. O. Mikroklimat vashogo domu / Vibr. Tвори в 5-ti tomah. – Т.5. – К., 1977.
- Yacenko, 1997 – Yacenko T. Rodinne viovannya na zasadah narodnoї pedagogiki /T. Yacenko // Pedagogika i psihologiya, 1997. – № 2, S. 88-94.

Надійшла до друку 11.07.2014.

УДК 37.014.6

Михайло Сидоренко

ДО ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена науковому дослідженню та усвідомленню змісту готовності майбутніх керівників навчальних закладів до оцінювання якості освітньої діяльності. Показано, що дана готовність є невід'ємною складовою управлінської діяльності майбутнього керівника навчального закладу. Також досліджується зміст поняття «готовність» у психолого-педагогічній літературі. Уточнюється дефініція «готовність майбутніх керівників до оцінювання якості освітньої діяльності». Конкретизується зміст даного поняття в наукових працях. Аналізується зміст та компоненти, які засвідчують готовність майбутнього керівника освітньої установи. Визначаються складові компоненти готовності керівників начального закладу до оцінювання якості освітньої діяльності. Та зазначено, що всі складові готовності майбутнього керівника освітньої